

Шикіна О.В.

кандидат економічних наук, доцент
Одеський національний економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5294-3367>

Shykina Olha

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Odesa National Economic University

ДУАЛЬНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

DUAL EDUCATION AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION IN MODERN CONDITIONS

У статті досліджено дуальну освіту як важливий чинник трансформації вищої освіти в умовах сучасних соціально-економічних викликів. Здійснено аналіз змісту та принципів дуальної форми навчання, її впливу на якість підготовки фахівців, адаптацію студентів до вимог ринку праці, а також налагодження ефективної взаємодії між закладами вищої освіти та роботодавцями. Обґрунтовано, що впровадження дуальної освіти сприяє підвищенню практичної складової освітніх програм, формуванню професійних компетентностей, зниженню рівня безробіття серед випускників. Висвітлено організаційні та методичні аспекти реалізації дуальної освіти в Україні, виявлено основні бар'єри та перспективи її розвитку. Зроблено висновок, що дуальна освіта є дієвим механізмом модернізації вищої освіти та підвищення її конкурентоспроможності в національному й міжнародному контексті.

Ключові слова: дуальна освіта, вища освіта, ефективність вищої освіти, трансформація вищої освіти, ринок праці, професійна підготовка, співпраця з роботодавцями, освітні програми, заклади вищої освіти, ринок освітніх послуг, ефективність.

The article investigates dual education as a crucial driver of higher education transformation under modern socio-economic conditions. Dual education, which integrates theoretical learning at higher education institutions with practical training in a real work environment, is gaining importance as an effective response to the growing demands of the labor market and the need to modernize educational processes. The paper examines the principles, benefits, and challenges of implementing dual education within the Ukrainian higher education system, with reference to international experience. Particular attention is paid to its influence on improving the quality of professional training, increasing student employability, and fostering cooperation between universities and employers. The study argues that dual education significantly contributes to the alignment of educational outcomes with market needs, facilitates the development of applied competencies, and ensures a smoother transition of graduates into the professional environment. Moreover, the article analyzes the normative and organizational frameworks supporting dual education in Ukraine, as well as systemic barriers to its large-scale implementation, including insufficient legal regulation, limited institutional capacity, and the need for deeper stakeholder engagement. The conclusion emphasizes that dual education should be considered a strategic instrument for increasing the efficiency, relevance, and competitiveness of higher education in Ukraine, as well as for promoting a sustainable model of university-business collaboration in a knowledge-based economy.

Keywords: dual education, higher education, efficiency of higher education, transformation of higher education, labor market, professional training, cooperation with employers, educational programs, higher educational institutions, educational services market, efficiency.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімкими змінами на ринку праці, зростанням вимог до професійної підготовки фахівців та необхідністю тіснішої інтеграції освіти з практикою. Традиційні моделі вищої освіти часто не забезпечують достатнього рівня прикладної підготовки, що призводить до дисбалансу між очікуваннями роботодавців і реальними компетентностями випускників. У цьому контексті зростає актуальність впровадження інноваційних освітніх форматів, зокрема

дуальної освіти, яка поєднує академічне навчання з практичним досвідом. Проте в Україні процес реалізації дуальної освіти залишається фрагментарним, стикається з низкою організаційних та методичних труднощів і потребує комплексного дослідження як чинника трансформації системи вищої освіти відповідно до сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню вивчення дуальної освіти вивчалось багатьма дослідниками, як вітчизняними, так і зарубіжними.

О. Кравченко та співавтори ефективність дуальної освіти в закладах вищої освіти України на прикладі експерименту, що порівнює традиційну модель із моделлю «перевернутого класу». Автори обґрунтовують важливість поєднання теоретичної підготовки з практикою на підприємствах, що забезпечує не лише розвиток професійних компетентностей, а й сприяє професійній і соціальній адаптації студентів. Результати дослідження показали, що 58% студентів надають перевагу дуальній освіті, а експериментальна група, яка навчалась за інноваційною моделлю, продемонструвала вищі показники самосвідомості, професійної мотивації й сформованості спеціальних компетентностей. Статистично значущими виявились зміни у таких якостях, як відповідальність, уважність і рішучість. Стаття робить висновок про високу ефективність моделі дуальної освіти з елементами інноваційного навчання (flipped classroom), підкреслює потребу у впровадженні проектного підходу та рекомендує подальші дослідження щодо удосконалення дуальних освітніх моделей з урахуванням специфіки галузей і ресурсів ЗВО [1]. М. Вітер та О. Держук розглядають запровадження неформальної, інформальної та дуальної освіти в Україні як відповідь на потребу адаптації до швидких змін ринку праці. Автори зазначають, що традиційна система освіти не відповідає сучасним вимогам, і пропонують диверсифікувати підходи до здобуття кваліфікацій. Визначено правові засади нових форм навчання відповідно до законодавства України, зокрема створення кваліфікаційних центрів, що визнають результати неформального та інформального навчання. Особливу увагу приділено дуальній освіті, яка передбачає поєднання навчання у ЗВО з практикою на підприємстві. Описано переваги дуального підходу (підвищення шансів на працевлаштування, зменшення фінансового навантаження на бюджет, розвиток soft skills), а також вказано недоліки (обмеження у виборі спеціальності, збільшення навчального навантаження тощо). Крім цього, вони акцентують увагу на необхідності нормативного забезпечення та підвищення обізнаності серед роботодавців і ЗВО для ефективного впровадження дуальної освіти в Україні [2]. А.О. Атерчук та співавтори розглядають стратегічну роль дуальної освіти в підготовці конкурентоспроможних фахівців для потреб ринку праці в умовах повоєнного відновлення економіки України. Автори наголошують на значенні соціокультурного середовища для ефективності дуального навчання та аналізують європейський, зокрема німецький, досвід, де дуальна освіта ґрунтується на принципах професійної ідентичності (Beruf), етики праці (Arbeitsmoral) та соціального партнерства. Стаття висвітлює історичний розвиток дуальної моделі в Україні, її зв'язок з ремісничими традиціями, радянським періодом і сучасними викликами, зокрема дефіцитом робочої сили в умовах війни. На основі дослідження ринку праці Львівщини автори доводять необхідність оновлення освітньої політики та розробки інституційних механізмів для ефективної імплементації дуальних програм. Висновується, що повоєнна відбудова України вимагає системного підходу до розвитку дуальної освіти через модель соціального партнерства між державою, бізнесом та ЗВО [3]. О. Філоненко також аналізує систему дуальної освіти в Німеччині та роз-

криває ключові особливості та переваги. У її статті висвітлюється, що дуальна освіта поєднує теоретичне навчання у вищих навчальних закладах з практичною підготовкою на підприємствах, що дозволяє готувати висококваліфікованих фахівців, орієнтованих на актуальні потреби ринку праці та ефективно долати безробіття серед молоді. Розглянуто три основні моделі дуальної вищої освіти: з інтегрованою професійною (Ausbildungsintegrierendes Duales Studium), з інтегрованою практичною підготовкою (Praxisintegrierendes bzw. kooperatives Duales Studium) та з інтегрованою професійною діяльністю (Berufsintegrierendes Duales Studium). Автор наголошує на важливості співпраці між державою, освітніми установами та бізнесом, що відповідає принципам соціальної ринкової економіки. У статті також згадано про проблеми та виклики, з якими стикається дуальна система освіти в Німеччині, такі як необхідність швидкого оновлення змісту освіти, вплив технологічного розвитку та питання адаптації мігрантів. Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні можливостей застосування німецького досвіду дуального навчання у системі вищої освіти України [4]. Зінченко С. та Зінченко А. розглядають дуальну освіту як інструмент формування конкурентоспроможних фахівців у контексті соціального партнерства між вищими навчальними закладами та роботодавцями. Автори підкреслюють, що відсутність єдиної еталонної моделі дуальної освіти у світі свідчить про необхідність адаптації її до національних економічних, соціальних та освітніх особливостей. У статті наведено приклади зарубіжного досвіду дуальної освіти в таких країнах, як Німеччина, Франція, Данія, Південна Корея та Японія, де цей підхід демонструє високу ефективність у підготовці кадрів, які відповідають вимогам ринку праці та сприяють інноваційному розвитку. Головна мета дуальної освіти, як зазначають Зінченки, полягає у забезпеченні взаємовигідного співробітництва між освітнім сектором та бізнесом для формування висококваліфікованих та затребуваних фахівців [5].

З. Кошис та Г. Пуштай висувають гіпотезу, що дуальне навчання позитивно впливає на академічну успішність студентів. На основі самозвітів студентів та кількісних результатів було показано, що студенти дуальної освіти мають кращу академічну успішність, ніж ті, хто навчається у традиційній освіті. У частині дослідження, що включала інтерв'ю, було виявлено, що студенти відчують значний розвиток навчальних компетентностей [6]. Стаття Д. Ліжки та П. Валавендера присвячена аналізу результатів дослідження, проведеного в межах проєкту «DUAL. Транснаціональне співробітництво для підтримки дуальної освіти в закладах професійної освіти», реалізованого інституціями ринку праці Польщі та Бельгії. Метою було оцінити якість і привабливість регіональної системи професійної освіти у Підкарпатському воєводстві, зокрема в контексті підготовки учнів до переходу на ринок праці та протидії явищу NEET (молодь, що не навчається і не працює). Автори використовували методологію desk research і фокус-групові інтерв'ю зі стейкхолдерами та молоддю. Виявлено низку проблем: занижений статус професійної освіти, неузгодженість програм із потребами ринку, формальність практики та недостатня адаптація викладання до змін [7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж тривалого часу в системі вищої освіти домінують традиційні моделі підготовки фахівців, які ґрунтуються переважно на академічному підході до навчання. Такий підхід передбачає отримання студентами теоретичних знань у межах навчальних дисциплін, з незначною кількістю практичних компонентів, що часто реалізуються у вигляді лабораторних занять, семінарів або короткотривалих виробничих практик. Основна мета таких моделей — забезпечити фундаментальну наукову підготовку, сформувати загальні та професійні компетентності через освітньо-науковий контекст.

Серед основних характеристик традиційних моделей вищої освіти можна виділити такі:

- лінійність освітнього процесу, коли навчання відбувається в чіткій послідовності: спочатку засвоюються теоретичні знання, а вже потім — окремі елементи практичної діяльності;
- відокремленість навчального середовища від реального сектору економіки, що ускладнює адаптацію випускників до умов праці;
- уніфікованість програм підготовки, що не враховує індивідуальні траєкторії студентів і реальні потреби регіональних або галузевих ринків праці;
- обмежений зворотний зв'язок із роботодавцями, який часто зводиться до участі у формуванні переліку компетентностей без глибокої інтеграції у сам процес підготовки.

У результаті випускники традиційних освітніх програм нерідко стикаються з труднощами при входженні в професійну діяльність, відчуваючи нестачу практичних навичок, досвіду роботи в команді, навичок прийняття рішень у реальних виробничих умовах. Це породжує дисбаланс між якістю вищої освіти та очікуваннями ринку праці, що вимагає перегляду існуючих підходів до підготовки фахівців.

Саме в цьому контексті дуальна освіта постає як перспективна альтернатива, здатна компенсувати обмеження традиційних моделей і забезпечити ефективніші механізми взаємодії між університетами та професійним середовищем. На тлі зазначених викликів все більшої уваги набуває дуальна форма здобуття освіти, яка передбачає інтеграцію академічного навчання з систематичною професійною підготовкою на підприємствах, в установах чи організаціях. Така модель дозволяє не лише поєднувати теорію та практику, а й суттєво підвищити рівень адаптації студентів до реальних умов праці.

Дуальна освіта базується на принципах партнерства між закладом вищої освіти та роботодавцем, де частина навчального часу студент проводить у виробничому середовищі, набуваючи фахових навичок, залучаючись до вирішення реальних професійних завдань. Це забезпечує:

- практичну орієнтованість освітнього процесу;
- формування професійних компетентностей у реальному контексті;
- ранню професійну соціалізацію студентів;
- підвищення мотивації до навчання через усвідомлення прикладної цінності знань;
- скорочення періоду адаптації молодого фахівця на робочому місці після випуску.

У країнах з розвинутою економікою (Німеччина, Австрія, Швейцарія) дуальна система освіти має гли-

бокі історичні корені та високий рівень нормативного забезпечення, що дозволяє їй функціонувати як складова частина національної системи професійної підготовки. В Україні ж дуальна освіта перебуває на етапі становлення: вона імплементується переважно у вигляді пілотних проєктів, ініційованих окремими ЗВО або роботодавцями.

Попри позитивні результати таких ініціатив, подальший розвиток дуальної освіти в Україні стримується низкою чинників, зокрема:

- недостатнім нормативно-правовим регулюванням механізмів дуальної взаємодії;
- відсутністю чітких методичних рекомендацій щодо побудови освітніх програм дуального формату;
- обмеженою мотивацією та інституційною спроможністю роботодавців брати активну участь у підготовці кадрів;
- нестачею підготовлених науково-педагогічних кадрів для супроводу такого формату освіти.

У табл. 1. Зображено SWOT-аналіз впровадження системи дуальної вищої освіти в Україні

SWOT-аналіз демонструє, що впровадження дуальної освіти має вагомі сильні сторони, зокрема практикоорієнтованість підготовки, підвищення конкурентоспроможності випускників і зміцнення співпраці між ЗВО та роботодавцями. Водночас існують внутрішні слабкі сторони, такі як недосконале нормативне регулювання, обмежена участь бізнесу та нестача кадрового і методичного забезпечення.

Визначено низку можливостей, серед яких — адаптація до європейських стандартів, підвищення привабливості вищої освіти, скорочення безробіття серед молоді. Разом із тим, виявлено загрози: економічна нестабільність, ризик формалізації практики, опір консервативного академічного середовища.

Отже, SWOT-аналіз підкреслює необхідність стратегічного підходу до впровадження дуальної освіти, який дозволить мінімізувати ризики та максимально використати внутрішній і зовнішній потенціал моделі.

Крім цього, було проведено PEST-аналіз впровадження дуальної освіти, що зображено у табл. 2.

PEST-аналіз засвідчив, що політичні чинники є загалом сприятливими: держава декларує підтримку дуальної освіти, а автономія ЗВО відкриває можливості для гнучких рішень. Економічні аспекти вказують на наявність потенціалу для залучення бізнесу, однак фінансова нестабільність і нерівномірність регіонального розвитку можуть стримувати процес. Серед соціальних факторів важливими є зміна суспільних очікувань і зростання попиту на практичну підготовку, але бракує поінформованості населення та системної роботи з популяризації дуальної моделі. Технологічні чинники відкривають перспективи цифрової трансформації освітнього процесу, але потребують відповідних інвестицій у цифрову інфраструктуру та компетентності персоналу.

Загалом, PEST-аналіз свідчить про наявність сприятливого зовнішнього середовища для розвитку дуальної освіти, за умови узгодженості державної політики, економічної підтримки та технологічної модернізації.

Висновки. Дуальна освіта є ефективним механізмом трансформації вищої освіти, що забезпечує інтеграцію теоретичних знань із практичними навичками, сприяючи підвищенню якості професійної підготовки

Таблиця 1

SWOT-аналіз впровадження системи дуальної вищої освіти в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Підвищення якості професійної підготовки студентів через поєднання теорії й практики. - Формування «готових до роботи» випускників, які володіють практичним досвідом. - Зростання довіри роботодавців до системи вищої освіти. - Розвиток партнерства між ЗВО та бізнесом. - Можливість швидкого оновлення змісту освіти відповідно до вимог ринку.	- Відсутність єдиного нормативного механізму реалізації дуальної освіти. - Обмежена кількість роботодавців, зацікавлена брати участь у навчальному процесі. - Нерівномірний розвиток інфраструктури у ЗВО для реалізації практичної складової. - Недостатній рівень підготовки наставників на підприємствах. - Фінансові та організаційні труднощі у координації між сторонами.
Можливості	Загрози
- Інтеграція у європейський освітній простір, адаптація до міжнародних практик. - Скорочення розриву між освітою та ринком праці. - Підвищення рейтингу ЗВО та привабливості для абітурієнтів. - Стимулювання інновацій у підходах до викладання.	- Спротив традиційної освітньої системи до змін. - Нестабільна економічна ситуація, що знижує інтерес бізнесу до співпраці. - Можлива комерціалізація освіти без належного контролю якості. - Ризик формального підходу до практики з боку підприємств.

Джерело: сформовано автором

Таблиця 2

PEST-аналіз впровадження дуальної освіти

Політичні чинники	Економічні чинники
- Підтримка концепції дуальної освіти на державному рівні (накази МОН, пілотні проєкти). - Необхідність оновлення законодавчої бази щодо співпраці ЗВО та роботодавців. - Децентралізація освіти та автономія ЗВО сприяють гнучкості в ухваленні рішень. - Вплив євроінтеграційного вектору на освітню політику.	- Недостатнє фінансування освіти загалом. - Різний рівень економічного розвитку регіонів впливає на доступність дуальної форми. - Зацікавленість бізнесу в підготовці «своїх» кадрів як інвестиція. - Потенціал для зменшення витрат на підвищення кваліфікації нових працівників.
Соціальні чинники	Технологічні чинники
- Низька обізнаність населення про дуальну освіту. - Запит суспільства на практично орієнтовану вищу освіту. - Зміна очікувань молоді від освіти – бажання реальної зайнятості після випуску. - Проблема збереження академічної складової освіти в умовах практичної орієнтації.	- Необхідність цифровізації навчального процесу та обліку результатів практики. - Розвиток систем управління освітнім контентом і платформ для взаємодії ЗВО з підприємствами. - Використання EdTech у координації теоретичного та практичного навчання.

Джерело: сформовано автором

студентів та їх кращій адаптації до вимог ринку праці. Аналіз традиційних моделей вищої освіти свідчить про їх недостатню орієнтованість на практичну складову, що зумовлює потребу впровадження інноваційних освітніх форматів, зокрема дуальної освіти, для подолання розриву між освітою та ринком праці. Впровадження дуальної освіти в Україні має значний потенціал, проте супроводжується низкою викликів: нормативно-правовими прогалинами, недостатньою мотивацією роботодавців, обмеженими ресурсами та потребою у методичному забезпеченні. SWOT та PEST-аналізи підтверджують, що подальший розвиток дуальної освіти потребує комплексного підходу, який включає державну підтримку, активізацію партнерства між університетами та бізнесом, модернізацію освітніх програм та цифровізацію навчального процесу. Для максимального використання переваг дуальної освіти необхідно посилити законодавче регулювання,

підвищити інституційну спроможність закладів вищої освіти і роботодавців, а також впроваджувати системні інформаційно-освітні кампанії для популяризації цього формату навчання.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні ефективних моделей партнерства між закладами вищої освіти та підприємствами в умовах українського ринку, розробці методичних рекомендацій щодо адаптації освітніх програм під дуальну форму навчання, а також у дослідженні впливу цифрових технологій на координацію теоретичної та практичної складових. Окрім того, важливим напрямом є оцінка соціально-економічного впливу дуальної освіти на зайнятість молоді та розвиток регіональних ринків праці. Такі дослідження сприятимуть поглибленню теоретичних знань і практичних підходів до впровадження дуальної освіти як чинника сталого розвитку вищої освіти в Україні.

1. Dual Education Models in Modern Educational Institutions / O. Kravchenko et al. *Journal of Technical Education and Training*. 2023. Vol. 15, no. 3. DOI: <https://doi.org/10.30880/jtet.2023.15.03.023> (дата звернення: 03.04.2025).
2. Вітер М., Держук О. Неформальна та дуальна освіта в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія Педагогіка*. 2022. № 36. С. 24–35. DOI: <https://doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11497> (дата звернення: 03.04.2025).
3. Артерчук А. О., Мних О. Б., Садова У. Я. Дуальна освіта та повоєнне відновлення України: чинники, моделі, європейський досвід. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 3 (08). С. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-8-12> (дата звернення: 03.04.2025).
4. Філоненко О. Дуальна освіта студентів у закладах вищої освіти Німеччини. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 4 (138). С. 3–12.
5. Зінченко С., Зінченко А. Дуальна освіта як гарантія соціального партнерства у професійній підготовці випускників університетів: зарубіжний досвід. *Серія «Академічні нотатки». Педагогічна наука*. 2021. Т. 1, № 192. С. 181–185. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-192-181-185> (дата звернення: 03.04.2025).
6. Kocsis Z., Pusztai G. A double road to success? Impact of dual education on effectiveness. *Research in Post-Compulsory Education*. 2021. Vol. 26, no. 2. P. 164–188. DOI: <https://doi.org/10.1080/13596748.2021.1909923> (дата звернення: 03.04.2025).
7. Liszka D., Walawender P. Cooperation towards supporting dual education systems (vocational education). *Humanities and Social Sciences quarterly*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.7862/rz.2021.hss.14> (дата звернення: 03.04.2025).

References:

1. Kravchenko O., et al. (2023). Dual Education Models in Modern Educational Institutions. *Journal of Technical Education and Training*. Vol. 15, no. 3. DOI: <https://doi.org/10.30880/jtet.2023.15.03.023> (date of access: 03.04.2025).
2. Viter M., Derzhuk O. (2022). Neformalna ta dualna osvita v Ukraini. *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriya Pedagogika*. № 36. S. 24–35. DOI: <https://doi.org/10.30970/vpe.2022.36.11497> (date of access ennia: 03.04.2025).
3. Arterchuk A. O., Mnykh O. B., Sadova U. Ia. (2024). Dualna osvita ta povojenne vidnovlennia Ukrainy: chynnyky, modeli, yevropeyskyi dosvid. *Transformatsiina Ekonomika*. № 3 (08). S. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-8-12> (date of access: 03.04.2025).
4. Filonenko O. (2024). Dualna osvita studentiv u zakladykh vyshchoi osvity Nimechchyny. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 4 (138). S. 3–12.
5. Zinchenko S., Zinchenko A. (2021). Dualna osvita yak harantiia sotsialnoho partnerstva u profesiinii pidhotovtsi vypusknivkiv universytetiv: zarubizhnyi dosvid. *Seriia "Akademichni notatky". Pedahohichna nauka*. T. 1, № 192. S. 181–185. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-192-181-185> (date of access: 03.04.2025).
6. Kocsis Z., Pusztai G. (2021). A double road to success? Impact of dual education on effectiveness. *Research in Post-Compulsory Education*. Vol. 26, no. 2. P. 164–188. URL: <https://doi.org/10.1080/13596748.2021.1909923> (date of access: 03.04.2025).
7. Liszka D., Walawender P. (2021). Cooperation towards supporting dual education systems (vocational education). *Humanities and Social Sciences quarterly*. DOI: <https://doi.org/10.7862/rz.2021.hss.14> (date of access: 03.04.2025).